

MEMÒRIA DE L'EXCAVACIÓ ARQUEOLÒGICA
REALITZADA AL TERRAT DE LA CASA DEL CAMPANER
I ALS CAMPANARS DEL C/FOSSAR I DEL
C/SOMBRERERS DE L'ESGLÉSIA DE
SANTA MARIA DEL MAR

Barcelona, Barcelonès

Promotor:
Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya
Arquebisbat de Barcelona
Parròquia de Santa Maria del Mar

Execució
ARQUEOCIÈNCIA SC SL

Direcció Tècnica
Josep M. Vila i Carabasa

Vic, febrer de 2012

FITXA TÈCNICA

Dades del Jaciment

Denominació: Església de Santa Maria del Mar

Municipi: Barcelona

Comarca: Barcelonès

Coordenades:

Tipus de Jaciment: Església

Cronologia: Segles XIV-XX

Paraules clau: Arquitectura gòtica, Barcelona, Santa Maria del Mar, Campanars, Restauració

Resum: Seguiment arqueològic dels treballs de reposició dels paviments dels diferents pisos dels campanars del carrer Fossar i del carrer Sombrerers de l'església de Santa Maria del Mar. Es van identificar i documentar els diferents paviments dels pisos alts i es va detectar la continuïtat del forat interior de les dues torres a nivell de fonaments.

Dades de la Intervenció

Dates:

- 23 a 25 de novembre de 2009

Promotor: Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya

Execució: Arqueociència SC SL

Resolucions:

- Resolució amb 11 de novembre de 2009, per la qual s'autoritza una excavació arqueològica a l'església de Santa Maria del Mar (Barcelona) entre els dies 23 i 25 de novembre de 2009, sota la direcció de Josep M. Vila i Carabasa.

Codi MUHBA: 130/09

Equip tècnic:

Direcció: Josep M. Vila i Carabasa (Arqueociència SC SL)

Dibuix de Camp: Josep M. Vila

Digitalització: Montserrat Casali

ÍNDEX

SITUACIÓ	4
NIVELL DE PROTECCIÓ	4
NOTÍCIA HISTÒRICA	4
DESCRIPCIÓ	5
MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS	7
MÈTODE	7
DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS	8
CONCLUSIONS	14
REPERTORI DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES	17
REPERTORI DE FOTOGRAFIES	25

SITUACIÓ

L'església de Santa Maria del Mar, esta situada a la plaça de Santa Maria núm. 1, entre els carrers de Santa Maria, Sombrerers, plaça del Fossar de les Moreres i el Passeig del Born. Dins del barri de la Ribera de la ciutat de Barcelona, a la comarca del Barcelonès.

NIVELL DE PROTECCIÓ

Declarat Monument Històric Artístic, declaració / D. 3-6-1931 / Gac. 4-6-1931, R-I-51-0421. Segons la nomenclatura actual té consideració de Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN).

NOTÍCIA HISTÒRICA¹

La construcció de l'església es va iniciar el dia 25 de març l'any 1329. Al costat dret de la porta del Fossar de les Moreres hi ha una làpida que recorda aquesta data. Uns dies abans del començament de les obres, el 2 de març, es registrava el contracte entre els administradors de l'obra de Santa Maria del Mar i els mestres de cases Ramon Despuig, mestre major del claustre de la seu de Vic i Berenguer de Montagut, autor de la seu de Manresa, ambdós ciutadans de Barcelona. L'obra va ser construïda amb una rapidesa inusitada, només en 55 anys es bastí un monument de grans proporcions.

Durant la primera fase de construcció els treballs es van sufragar amb els diners aportats pels parroquians tal com en són testimoni els escuts de diferents famílies que es troben a les capelles. També hi va haver aportacions dels gremis, encara que en menor grau. Aran de la pesta i de les crisis de mitjan del segle XIV les condicions del mecenatge van canviar i va ser decisiva l'aportació del rei per a l'acabament de les obres. Pere el Cerimoniós (1336-1387) en va ser un gran impulsor, fins al punt de cedir una pedrera i fer una important aportació de diners.

El 1336 es troba esmentat un nou mestre major de les obres, en Pere Oliver, que conjuntament amb Jaume Fabre, mestre major de la catedral de Barcelona, van ser

¹ Aquest apartat ha estat extret de la Memòria Històrico-Arquitectònica del *Projecte de Restauració de la façana principal, campanars i terrassa de l'església de Santa Maria del Mar. Barcelona, Barcelonès*, redactat per l'arquitecte Enric Solsona i Piña.

designats supervisors de l'obra. La construcció no es va fer tot avançant per trams, des de la capçalera fins als peus, sinó més aviat de fora cap a dins: primer els murs perimetrals amb les capelles corresponents i després les voltes. El 1341 ja se celebraven habitualment actes litúrgics a l'interior de la nova església i ja eren enllestides totes les capelles de la nau. El tancament de la volta del presbiteri i de les dues primeres voltes majors de les naus es pot situar vers els anys 1339-41 coincidint amb el trasllat de les relíquies de Santa Eulàlia a la catedral de Barcelona.

El tercer tram de volta es va tancar poc abans del 1379 quan les obres avançaren gràcies al mecenatge reial.

El 1379 es va produir un incendi mentre n'era mestre major en Guillem Metge, mort el 1381. La bastida de fusta dessota de la volta del quart tram de la nau major es va cremar, i el foc causà danys a les pedres de la volta, als nervis i a la clau de volta.

Després de l'incendi es continuà l'obra en el darrer tram de l'església. El rei Pere Cerimoniós va manar restaurar la clau de volta on es representa al seu pare, el rei Alfons el Benigne.

L'última de les voltes majors la del darrer tram que arriba a la façana principal es va tancar el mes de novembre del 1383. En la clau d'aquesta s'hi representa l'escut de la ciutat. Van restar per acabar els coronaments de les torres. L'any 1496 es registra un pagament al mestre de cases Pere Oliva per a la realització del campanar del costat de migjorn. Al segle XVI el campanar de la banda nord o de muntanya encara no estava acabat i no va ser finalitzat fins el 1902 per l'arquitecte August Font.

DESCRIPCIÓ²

Els elements sobre els que se centra la intervenció arqueològica se situen a la façana principal i a la lateral sud (c/ Fossar) del temple.

² Aquest apartat ha estat redactat a partir de la Memòria Històrico-Arquitectònica del *Projecte de Restauració de la façana principal, campanars i terrassa de l'església de Santa Maria del Mar. Barcelona, Barcelonès*, redactat per l'arquitecte Enric Solsona i Piña.

Els campanars

La façana principal està delimitada per dues torres bessones de planta poligonal fins al primer nivell de la façana i de planta vuitavada a partir del primer terrat de l'església. A partir del nivell del segon terrat de l'església es completen les torres del campanar amb tres alçades de finestrals oberts a totes les seves façanes. Destaca al segon pis de finestres cobert amb un terrat i per sobre d'aquest la construcció de l'últim nivell de finestres de mida inferior a la resta de la torre cobert amb un petit terrat amb barana de traseria.

El campanar del costat del carrer Fossar té una estructura metàl·lica de forja que suporta la campana petita i es remata amb el penell que forma el parallamps. Aquest campanar es va reformar l'any 1902 per tal d'instal·lar-hi definitivament el rellotge segons projecte de l'arquitecte August Font.

El campanar del costat de Sombrerers, és el més antic i va ser reforçat en la època en què hi havia campanes.

Cada una de les dues torres o campanars contenen les escales de cargol que permeten pujar als dos nivells de terrat. L'escala queda inserida al voltant d'una d'estructura circular ficada al centre de la torre per on deurien penjar els pesos del rellotge. Amb les escales s'accedeix al terrat que hi ha damunt de les capelles laterals que es pot seguir tot travessant unes portes obertes als contraforts. I també s'accedeix al terrat de les naus laterals. Les escales circulars tenen petites finestres de il·luminació i ventilació que s'obren a les façanes exteriors. A l'interior de l'estructura circular també té diferents finestres de ventilació.

A cada un de les torres en els tres nivells on hi ha les finestres s'accedeix als diferents pisos mitjançant diferents escales metàl·liques a través de l'obertura circular situada als sostres formats per volta ogival.

La casa del campaner

A la façana del Fossar i en el primer nivell de terrat si troba l'antiga casa del campaner situada entre els dos contraforts a prop de l'absis. Està coberta amb un terrat i té una única finestra a la façana.

Vista de la casa del campaner

MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS

La intervenció arqueològica objecte d'aquest projecte estava vinculada al desenvolupament del *Projecte de Restauració de la façana principal, campanars i terrassa de l'església de Santa Maria del Mar. Barcelona, Barcelonès*, redactat i dirigit per l'arquitecte Enric Solsona i Piña, d'acord amb les directrius marcades pel Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat. Aquest projecte és fruit del conveni de col·laboració signat el 2006 entre el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, l'Arquebisbat de Barcelona i la Parròquia de Santa Maria del Mar.

En el marc d'aquest projecte es preveia la renovació dels paviments de la planta baixa i dels primers terrats dels dos campanars del temple i de la coberta de la casa del campaner, situada entre dos dels contraforts de la façana del carrer del Fossar. En base a la normativa d'intervencions arqueològiques i tenint en compte que l'església de Santa Maria del Mar té categoria de Bé Cultural d'Interès Nacional era imprescindible la realització d'un seguiment arqueològic d'aquests treballs.

Per aquest motiu, l'empresa executora de l'obra, EMCOFA SA, es va posar en contacte amb l'empresa Arqueociència SC SL per tal de contractar-li els serveis d'un arqueòleg especialista en aquest tipus d'intervencions que es fes càrrec del seguiment dels treballs.

En aquest ordre de coses, l'objectiu dels treballs era la recollida de totes les dades de tipus històric i arqueològic que fos possible d'obtenir durant les obres d'extracció, sanejament i reposició de paviments que estaven previstes en el projecte de restauració en execució.

MÈTODE

S'ha portat a terme un seguiment dels treballs d'extracció de paviments i preparacions, així com del sanejament que es va realitzar per sota d'aquests darrers, aplicant la metodologia estratigràfica habitual en aquest tipus d'intervencions i que detallem a continuació.

El mètode de registre de les dades que facilita l'excavació ha estat el proposat per E.C. Harris i per A. Carandini, modificat a partir de la pràctica arqueològica en aquest tipus de jaciments i de les circumstàncies concretes de l'excavació. Per al registre objectiu dels

elements i estrats que s'exhumen es realitza una numeració correlativa d'aquests denominats "Unitat Estratigràfica" (u.e.) que individualitza uns de altres. Cada u.e. té una fitxa en la que s'indica: la seva ubicació en el context general del jaciment, la seva ubicació en les plantes i seccions, la seva definició i la seva posició física respecte a les altres unitats estratigràfiques. Finalment es realitzarà una llista-resum de les mateixes que s'incorpora en la memòria final.

El material gràfic està compost per plantes generals i de detalls concrets que ens aporten una visió sincrònica de les fases del jaciment; seccions en les que es representa la successió estratigràfica que facilita la comprensió diacrònica de l'evolució del jaciment; i, per suposat, el material fotogràfic imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats. La base planimètrica utilitzada és la del projecte redactat per l'arquitecte Enric Solsona, a la que s'han incorporat tots els elements destacables documentats en el transcurs dels treballs.

DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

A la vista de les diferents característiques de la intervenció en cadascun dels elements farem una descripció separada de l'actuació en cadascun dels tres espais.

CAMPANAR DEL CARRER FOSSAR

Aquí la intervenció es va centrar de manera exclusiva en la planta baixa del campanar. En el moment d'iniciar-se la intervenció en aquest punt es localitzava un paviment (u.e. 01) fet de peces de ceràmica de 40 x 40 x 5 cm lligades amb ciment que recolzaven sobre una preparació d'uns 3 cm de gruix feta amb el mateix material. Aquest paviment funcionava amb la porta que donava a la nau. En base als materials, entenem que cal relacionar aquest enrajolat amb els treballs de restauració del temple fets amb posterioritat a la guerra civil de 1936-39.

Detall del paviment

Un cop estret el paviment i la seva preparació, es documentava ja la paret de la fonamentació del campanar (u.e. 3) que delimitava interiorment una obertura circular d'uns 155 cm de diàmetre. El mur era fet de blocs quadrangulars de pedra lleugerament retocats per la cara exterior i disposats en filades. Aquesta obertura interior de la base del campanar era reblerta per un nivell de runes (u.e. 4) del què es van excavar els primers 50 cm per tal de documentar bé l'obertura i fer el sanejament previ a la col·locació del nou paviment.

En el transcurs d'aquests treballs, sota u.e. 4, es van detectar les restes força malmeses d'una estructura (u.e. 5), d'uns 50 cm d'amplada per la part interior, feta amb pedra i rajola lligada amb morter. Tot i que només es va poder delimitar molt superficialment, ja que quedava per sota de la cota final de l'actuació, creiem que s'ha d'interpretar com una estructura semblant a la que es va documentar també en el subsòl del campanar del

Vista de l'estructura u.e. 5

carrer Sombrerers (u.e. 15). En aquell cas va quedar molt clar que es tractava d'un element que permetia cobrir el buit de la part inferior del campanar i formalitzar per sobre el paviment de la planta baixa. Entenem que per similitud hauríem d'interpretar de la mateixa manera l'estructura u.e. 5, tot i que en aquest cas l'espai inferior hauria acabat colmatant-se amb runa.

D'altra banda, amb el desmuntatge del mur que es va construir per tapiar l'embocadura de l'escala, es va poder recuperar un petit tram de l'antic paviment de la planta baixa del campanar, que havia quedat sota el mur. Estava format per lloses de pedra rectangulars d'uns 10 cm de gruix i amb amplades que oscil·len entre els 25 i els 40 cm segons els llocs (u.e. 11). La cota d'aquest paviment es troba 22 cm per sobre del més modern (u.e. 1) i serveix de base per al primer graó de l'escala interior que comunica amb les parts altes del campanar. Posteriorment es degué desmuntar l'antic paviment i es va rebaixar la cota de circulació a l'interior fins a igualar-la amb la de la nau.

A banda del subsòl, també es van descriure i documentar alguns elements de la coberta de la sala. En el moment d'iniciar-se la intervenció la planta baixa del campanar estava coberta amb una volta feta de dues capes de rajoles lligades amb ciment que també s'utilitzava per a

Detall de l'escala antiga amb les restes del paviment u.e. 11

l'arrebossat exterior de la volta (u.e. 6). Entenem que pels materials cal vincular-la amb el paviment de rajoles ceràmiques que es va documentar en iniciar-se la intervenció i per tant l'atribuïm a la reforma endegada amb posterioritat a la guerra civil de 1936-39.

L'extracció d'aquesta volta contemporània va permetre documentar traces dels antics elements de coberta de la sala, tot i que conservats només d'una manera molt marginal. En primer lloc es va documentar una estructura feta amb morter de calç i pedres (u.e. 7) que podria correspondre a la primitiva volta que cobriria l'espai. Per sobre d'aquest element, però relacionat amb ell, es van detectar les traces d'un nivell fet de rajola ceràmica de 14 x 28 cm (u.e. 8), que devia pavimentar l'espai situat per sobre de la volta u.e. 7. Aquestes rajoles estaven cobertes per un estrat força fi de terres marronoses (u.e.

9) que per la seva composició creiem que hem d'interpretar com un estrat d'abandonament de l'espai. Finalment es va detectar una darrera capa de morter de calç amb pedres (u.e. 10) per sobre d'aquest nivell d'abandonament i que correspondria segurament a la darrera pavimentació de l'espai situat sobre la planta baixa del campanar.

Vista de la successió d'elements de la volta

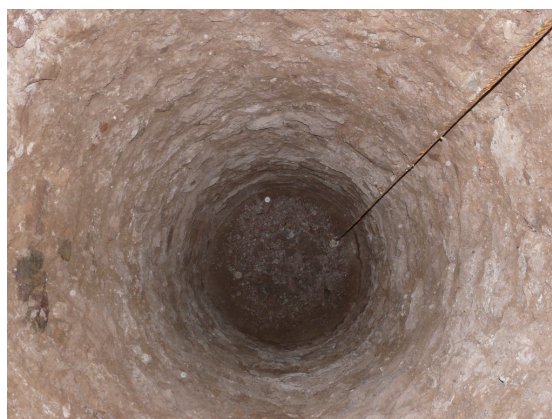
CAMPANAR DEL CARRER SOMBRERERS

A nivell de la planta baixa, en el moment d'iniciar-se la intervenció el campanar estava pavimentat amb un nivell de rajoles de ceràmica de 40 x 40 cm lligades amb ciment (u.e. 12) i col·locades sobre una capa del mateix material d'uns 3 cm que fa de preparació. Es tracta d'un paviment semblant al que es va localitzar al campanar del carrer del Fossar i per tant semblen correspondre a una mateixa reforma del conjunt que hem vinculat amb les obres de restauració del monument posteriors a la guerra civil de 1936-39.

Per sota del paviment es va documentar un petit nivell de terres i runa (u.e. 13) que hem interpretat com un estrat d'anivellament previ a la col·locació del paviment u.e. 12. L'excavació d'aquest nivell va permetre delimitar la continuació del forat interior de la torre per sota de la planta baixa, tal com passava en el campanar del carrer Fossar. L'espai de la continuació d'aquest forat estava tapat per una estructura (u.e. 15) feta de maons que presentava una obertura quadrada a la part superior coberta amb una rajola de 40 x 40 cm. Aquesta estructura recordava molt, tot i que en aquest cas sencera, a la que s'havia identificat, molt malmesa, en el campanar del carrer del Fossar (u.e. 5). Amb l'extracció d'aquesta peça es va poder comprovar com l'estructura correspon a una volta de maó que separa la part inferior del forat central del campanar, que estava buida, de la planta baixa. El fons del forat, situat a uns 4 m per sota de la trampeta, sembla reblert amb runa. De tota manera, com que la intervenció arqueològica no va continuar en aquest punt no podem saber la potència real que té aquest rebliment inferior ni la cota a la que s'acabava aquest espai buit a l'interior del campanar.

Detall de l'estructura u.e. 15 apareguda sota el paviment de la Planta Baixa del Campanar

Vista del forat inferior del campanar sota l'estructura de la foto de l'esquerra

Pel que fa als pisos superiors del campanar, es va fer el seguiment de l'extracció dels paviments existents per a la seva substitució. Exposarem els elements documentats en cadascun dels terrats de manera individualitzada.

Primer pis

En aquest punt la torre presenta planta octogonal amb un forat central de 120 cm de diàmetre interior consolidat perimetralment amb un cercle de formigó. El terrat era impermeabilitzat per un nivell peces de ceràmica de 24 x 24 cm lligades amb morter (u.e. 20). Aquest paviment funcionava amb uns desguassos que hi ha a cadascun dels costats del campanar, però quedava lleugerament sobreaixecat en relació amb els forats, fet que podria

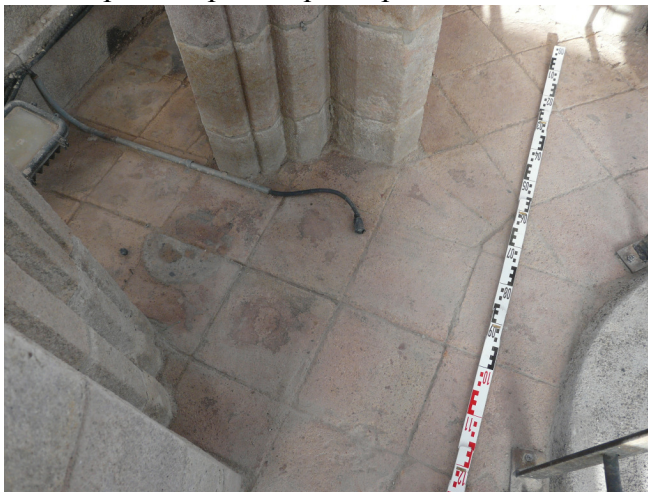

Detall del paviment u.e. 20

indicar que el sòl original estigués lleugerament per sota. Durant el seguiment de l'extracció de les rajoles no es van detectar, però, restes d'altres paviments anteriors.

Primer terrat

En aquest punt es va identificar en primer terme el paviment existent, que consistia en un nivell de peces de ceràmica de 24 x 24 cm lligades amb morter (u.e. 21), molt semblants a les que composaven el del primer pis. Aquest paviment s'adossava interiorment al mur que delimitava el cercle interior del campanar que a aquesta alçada fa 90 cm d'amplada interior.

Detall del paviment u.e. 21

Un cop extret el paviment u.e. 21 es va delimitar la seva preparació (u.e. 22) feta d'una capa de ciment pobre d'uns 1,5 cm de gruix. Aquest nivell s'assentava sobre

una capa de ciment pòrtland (u.e. 23) d'uns 3 cm que cobria una mena de rebliment massís, d'entre 8 i 10 cm de gruix (u.e. 24), fet amb ciment i fragments de teula i maó posats plans. Finalment es va delimitar una darrera capa de ciment d'entre 2 i 3 cm de gruix que semblava impermeabilitzar l'extrados de la volta inferior.

Segon terrat

En aquest punt el forat interior del campanar feia 70 cm de diàmetre, mentre que el paviment del terrat era format per rajoles de 14 x 28 cm posades a la mescla (u.e. 26) sobre una preparació de ciment d'uns 3 cm de potència (u.e. 27). Per sota es localitzava ja l'extrados de la coberta inferior (u.e. 28) fet amb una morterada de calç i pedres de diferents mides.

Detall del paviment u.e. 26

CASA DEL CAMPANER

En aquest punt la intervenció es va reduir a la documentació del paviment de la seva coberta, format per rajoles de 15,5 x 31 cm posades a la mescla (u.e. 29) que recolzaven sobre una capa de morter de calç (u.e. 30).

Detall del paviment u.e. 29

CONCLUSIONS

Tot i que l'actuació realitzada va tenir un caràcter extremadament limitat, si que s'han pogut estudiar alguns elements vinculats, especialment, a les seves darreres fases de funcionament.

CAMPANAR DEL CARRER FOSSAR

Com a resultat de la intervenció s'ha pogut estudiar els canvis en l'organització interna del campanar a nivell de la planta baixa, modificacions que són generalitzables a totes dues torres. Així, en origen, l'accés al campanar es feia només des de la nau de l'església, a través de la porta situada a la banda nord. Durant l'excavació s'han detectat traces d'un paviment de lloses de pedra que es pot vincular amb aquesta primera fase i que sabem que es trobava uns 20-22 cm per sobre de l'actual. D'aquesta planta baixa arrencaria l'escala perimetral que comunicava amb les parts altes del campanar. La posició de l'escala, a tocar de la façana exterior de la torre, permetia que la zona central quedés lliure i s'hi formalitzés una obertura de planta circular que agafava tota l'alçada del campanar.

En relació amb això, la intervenció ha demostrat que aquesta disposició tubular continua per sota del nivell de la planta baixa. Desconeixem la cota final d'aquest buit, però com s'ha pogut comprovar al campanar del carrer Sombrerers, arriba almenys fins a 4 m per sota del nivell de circulació de la planta baixa. Aquesta obertura inferior, que no sabem si mai va tenir una funcionalitat específica, va ser tancada per la seva part alta amb una volta de rajola amb una obertura central que la feia accessible. Aquest element permetia mantenir el buit inferior i utilitzar la planta baixa dels campanars. El mur perimetral d'aquest buit inferior no és de carreu treballat com la resta de la paret vista del campanar, sinó de blocs més bastos, fet que podria fer pensar que aquest espai no havia estat planificat per a ser vist.

Queda el dubte de si en l'organització original del campanar l'obertura central es mantenia buida també en el tram situat per sota del nivell de planta baixa. Si fos així caldria imaginar que la porta del campanar donava accés directament a l'arrencament de l'escala perimetral quedant la resta de l'espai ocupada per l'obertura central. En cas contrari, la porta donaria entrada a un espai pavimentat en el que se situava l'inici de l'escala.

Aquesta formulació es va mantenir fins a un moment difícil de precisar cronològicament però que de manera provisional situarem en algun moment del segle XIX. En aquest context es decideix convertir les plantes baixes dels dos campanars en uns espais aïllats només accessibles des de la nau. Això comporta en primer lloc l'obertura d'un nou accés a l'escala del campanar per la banda est a través de la darrera de les capelles laterals de la nau. Un cop feta la nova connexió es va poder tapiar l'embocadura de l'escala de caragol, fer un nou paviment i cobrir la planta baixa amb una volta.

En el cas que l'obertura central del campanar en origen hagués continuat fins al fonament també seria en aquest moment que s'haurien construït les estructures que tancaven els buits inferiors i permetien formalitzar els paviments de la planta baixa en els dos campanars. Si no fos així, i ja en origen el nivell inferior dels campanars era colmatat, al pensar que en algun moment s'hauria procedit al buidat de l'interior d'aquest fonament i al seu cobriment amb aquestes estructures a què feiem referència

Aquesta organització de la planta baixa es va mantenir en la restauració feta amb posterioritat a la guerra civil de 1936-39 moment en el qual es van col·locar paviments nous, es va construir una nova volta i es van formar les portes neogòtiques de la planta baixa

Finalment, cal dir que la finestra de la planta baixa del campanar està molt modificada i no és gaire clar que sigui la original. Si més no l'ampliació interior està clar que és més moderna. Originalment podria haver estat recta, però això tampoc no està clar ja que en un dels costats es conserven els blocs que delimiten la finestra però a l'altre no.

CAMPANAR DEL CARRER SOMBRERERS

La intervenció a la planta baixa d'aquest element va permetre ratificar les hipòtesis plantejades per al campanar del carrer del Fossar ja que tots dos elements presenten una evolució idèntica. En aquest cas es conservava intacta l'estructura de coberta que tancava la part inferior del buit central, que encara es mantenia net de runa, i això va permetre documentar la seva fondària mínima: entorn als 4 m a partir del nivell de circulació de la planta baixa. Aquest fet encara ens fa pensar més la possibilitat que en origen el forat central del campanar arribés fins a nivell de l'arrencament del fonament i que no va ser fins que no es va decidir crear les habitacions de la planta baixa que no es va decidir cobrir-lo amb una volta per poder formalitzar el paviment del nou espai.

Pel que fa als pisos superiors s'han documentat els paviments i capes d'impermeabilització col·locades ja al segle XX en el marc de diferents actuacions d'arranjament. En aquest sentit, la similitud dels materials utilitzats en la pavimentació del primer pis i del primer terrat semblarien indicar que les reformes corresponen a un mateix moment. En canvi, el paviment del segon terrat, fet amb rajoles diferents podria correspondre a una altra reforma més antiga, tot i que l'ús de ciment ens hauria de fer pensar que també se situaria dins del segle XX.

REPERTORI DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

U.E: 01

Situació: Campanar del c/ Fossar. PB

Descripció: Nivell format per peces de ceràmica de 40 x 40 x 5 cm lligades amb ciment i col·locades sobre una capa del mateix material d'uns 3 cm de gruix que li fa de preparació.

Relacions físiques:

Recolza en: 2

Adossat a: 3

Interpretació: Pavimentació de l'interior de la planta baixa del campanar del carrer Fossar.

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 02

Situació: Campanar del c/ Fossar. PB

Descripció: Mur fet de blocs quadrangulars de pedra de Montjuïc sense treballar lligats amb morter de calç i posats en filades a trencajunt.

Relacions físiques:

Hi recolza: 1

Solidari de: 3

S'hi adossa: 4

Interpretació: Fonamentació de la torre del campanar

Cronologia/fase: Segle XIV

U.E: 03

Situació: Campanar del c/ Fossar. PB

Descripció: Mur de carreus de pedra de Montjuïc, de mida mitjana, posats a trencajunt en filades regulars i lligats amb morter de calç

Relacions físiques:

S'hi adossa: 1, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11

Solidari de: 2

Interpretació: Mur perimetral del campanar a l'alçada de la planta baixa

Cronologia/fase: Segle XIV

U.E: 04**Situació:** Campanar del c/ Fossar. PB**Descripció:** Nivell format per terres i runa constructiva**Relacions físiques:**

Hi recolza: 1

Adossat a: 2

Cobreix: 5

Interpretació: Runes aportades a l'interior del forat del fonament del campanar segurament en el marc dels treballs de restauració del temple que es van portar a terme després de la Guerra Civil de 1936-39**Cronologia/fase:** Segona meitat segle XX**U.E: 05****Situació:** Campanar c/ Fossar**Descripció:** Estructura quadrangular, de 50 cm de costat per la part interior, feta amb blocs de pedra i rajola lligats amb morter de calç. Apareix a l'interior de l'obertura central del campanar per sota de la cota del paviment de l'església.**Relacions físiques:**

Cobert per: 4

Adossat a: 2

Interpretació: Restes d'una possible trampeta, semblant a la documentada a la torre del carrer sombrerers, situada a la part central de la volta que servia per separar la planta baixa del campanar de l'espai inferior.**Cronologia/fase:** Segles XIX-XX**U.E: 6****Situació:** Campanar del c/ Fossar. PB**Descripció:** Restes d'una volta formada per dos gruixos de rajoles de 14 x 28 cm lligades amb ciment.**Relacions físiques:**

Adossat a: 3, 7

Interpretació: Volta que cobria la planta baixa de l'espai interior del campanar del carrer Fossat. Possiblement es pugui vincular amb la reforma que va comportar la reobertura de la porta que comunicava la planta baixa del campanar amb la nau de l'església i amb la construcció del paviment ceràmic u.e. 1.**Cronologia/fase:** Segona meitat segle XX

U.E: 7**Situació:** Campanar del c/ Fossar. PB**Descripció:** Volta feta d'obra amb un amorterament d'argamassa de calç, pedres i ceràmica, segurament feta amb encofrat.**Relacions físiques:**

S'hi adossa: 6

Adossat a: 3

Hi recolza: 8

Interpretació: Restes de l'antiga volta de l'habitació.**Cronologia/fase:** Segles XVIII-XIX**U.E: 8****Situació:** Campanar del c/ Fossar. PB**Descripció:** Restes d'un nivell format per rajoles de 14 x 28 cm lligades amb morter de calç i posades a trencajunt.**Relacions físiques:**

Recolza en: 7

Adossat a: 3

Cobert per: 9

Interpretació: Pavimentació de l'espai que se situaria per sobre de la volta u.e. 7, al final del forat central del campanar.**Cronologia/fase:** Segles XVIII-XIX**U.E: 9****Situació:** Campanar del c/ Fossar. PB**Descripció:** Nivell format per terres de color marró fosc, força fines i soltes.**Relacions físiques:**

Cobreix: 8

Adossat a: 3

Hi recolza: 10

Interpretació: Abandonament del paviment u.e. 8**Cronologia/fase:** Segles XIX-XX

U.E: 10**Situació:** Campanar del c/ Fossar. PB**Descripció:** Nivell format per morter de calç amb algunes pedres.**Relacions físiques:**

Recolza en: 9

Adossat a: 3

Interpretació: Possible paviment fet sobre l'abandonament de ue 8**Cronologia/fase:** Segles XIX-XX**U.E: 11****Situació:** Campanar del c/ Fossar. PB**Descripció:** Restes d'un nivell format per lloses rectangulars de pedra d'uns 10 cm de gruix i entre 25 i 40 cm d'amplada.**Relacions físiques:**

Adossat a: 3

Interpretació: Restes d'un paviment antic de la planta baixa del campanar del carrer Fossar.**Cronologia/fase:****U.E: 12****Situació:** Campanar del c/ Sombrerers. PB**Descripció:** Nivell format per peces de ceràmica de 40 x 40 x 5 cm lligades amb ciment i col·locades sobre una capa del mateix material d'uns 3 cm que fa de preparació.**Relacions físiques:**

Recolza en: 13

Adossat a: 14

Interpretació: Pavimentació de l'interior de la planta baixa del campanar del carrer Fossar.**Cronologia/fase:** Segona meitat segle XX**U.E: 13****Situació:** Campanar del c/ Sombrerers. PB**Descripció:** Nivell format per terres i runa bastant fina**Relacions físiques:**

Hi recolza: 12

Cobreix: 15, 16

Adossat a: 14, 16

Interpretació: Estrat d'anivellament previ a la col·locació del paviment u.e. 12

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 14

Situació: Campanar del c/ Sombrerers.

Descripció: Mur de carreus de pedra de Montjuïc, de mida mitjana, posats a trencajunt en filades regulars i lligats amb morter de calç

Relacions físiques:

S'hi adossa: 12, 13

Solidari de: 16

Interpretació: Mur perimetral del campanar

Cronologia/fase: Segle XIV

U.E: 15

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. PB

Descripció: Estructura feta amb rajola ceràmica de 14 x 28 cm que presenta una trampeta central tapada per una peça de 40 x 40 cm.

Relacions físiques:

Cobert per: 14

Adossat a: 16

Interpretació: Falsa cúpula feta amb maons i amb una obertura de registre a la part superior que servia per separar l'espai buit de la part inferior del campanar de la planta baixa d'aquest, permetent la construcció d'un paviment en aquest punt

Cronologia/fase: Segles XIX-XX

U.E: 16

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. PB

Descripció: Mur fet de blocs quadrangulars de pedra de Montjuïc sense treballar lligats amb morter de calç i posats en filades a trencajunt.

Relacions físiques:

S'hi adossa: 15

Cobert per: 13

Interpretació: Fonament del mur del campanar

Cronologia/fase: Segle XIV

U.E: 20

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. Primer pis

Descripció: Nivell format per rajoles de ceràmica de 24 x 24 cm.

Relacions físiques:

Interpretació: Paviment del primer terrat del campanar.

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 21

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. Primer terrat

Descripció: Nivell format per rajoles de ceràmica de 24 x 24 cm.

Relacions físiques:

Recolza en: 22

Interpretació: Paviment del segon terrat del campanar.

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 22

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. Primer terrat

Descripció: Capa de ciment pobre de 1,5 cm de potència

Relacions físiques:

Hi recolza: 21

Cobreix: 23

Interpretació: Preparació per al paviment u.e. 21

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 23

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. Primer terrat

Descripció: Capa de ciment pòrtland de 3 cm de gruix

Relacions físiques:

Cobert per: 22

Cobreix: 24

Interpretació: Capa d'impermeabilització exterior del terra del campanar prèvia a la col·locació del paviment.

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 24

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. Primer terrat

Descripció: Nivell format per fragments de maó posats de pla de manera aleatòria i lligats amb ciment pobre de color blanc.

Relacions físiques:

Cobert per: 23

Cobreix: 25

Interpretació: Capa de rebliment o impermeabilització col·locada sobre l'extrados de la coberta del primer pis del campanar.

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 25

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. Primer terrat

Descripció: Capa de ciment ràpid, de gruix variable (2-3 cm) que cobreix l'extrados de la volta del pis del campanar.

Relacions físiques:

Cobert per: 24

Interpretació: Capa de protecció / impermeabilització de la volta del primer pis del campanar.

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 26

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. Segon terrat

Descripció: Nivell format per peces de ceràmica de 14 x 28 cm posades a la mescla

Relacions físiques:

Recolza en: 27

Interpretació: Paviment del tercer terrat del campanar en el moment d'iniciar-se la intervenció arqueològica.

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 27

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. Segon terrat

Descripció: Nivell de ciment d'uns 3 cm de gruix

Relacions físiques:

Hi recolza: 26

Cobreix: 28

Interpretació: Nivell de preparació del paviment u.e. 26 i d'impermeabilització de l'extrados de la volta del segon pis del campanar.

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 28

Situació: Campanar del c/ Sombrerers. Segon terrat

Descripció: Nivell format per blocs de pedra de mides diferents lligats amb morter de calç.

Relacions físiques:

Cobert per: 27

Interpretació: Extrados de la volta del segon pis del campanar.

Cronologia/fase: Segona meitat segle XX

U.E: 29

Situació: Casa del Campaner. Coberta

Descripció: Nivell format per rajoles de 15,5 x 31 cm posades a la mescla

Relacions físiques:

Cobreix: 30

Interpretació: Paviment del terrat sobre la casa del campaner

Cronologia/fase:

U.E: 30

Situació: Casa del Campaner. Coberta

Descripció: Nivell format morter de calç.

Relacions físiques:

Cobert per: 29

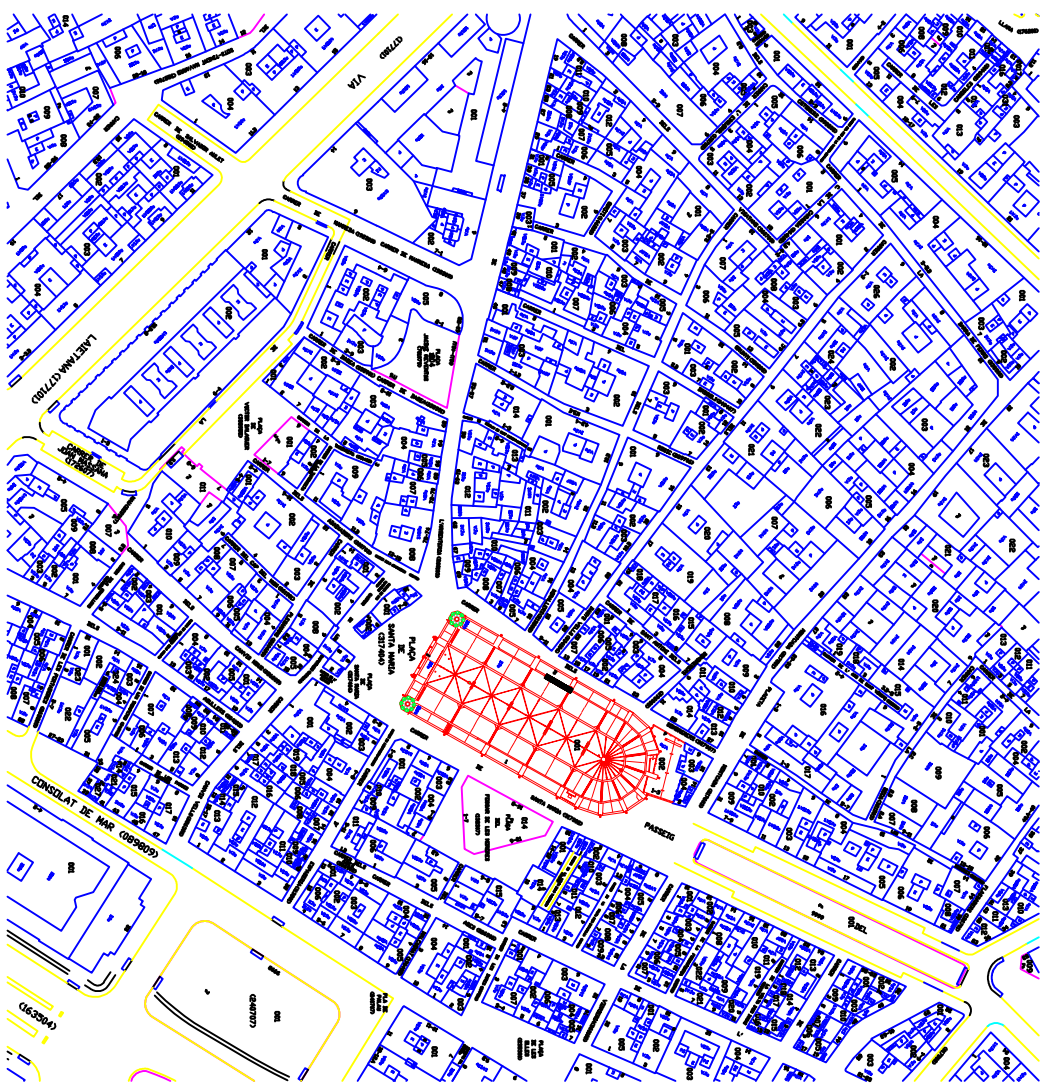
Interpretació: Preparació per al paviment del terrat sobre la casa del campaner

Cronologia/fase:

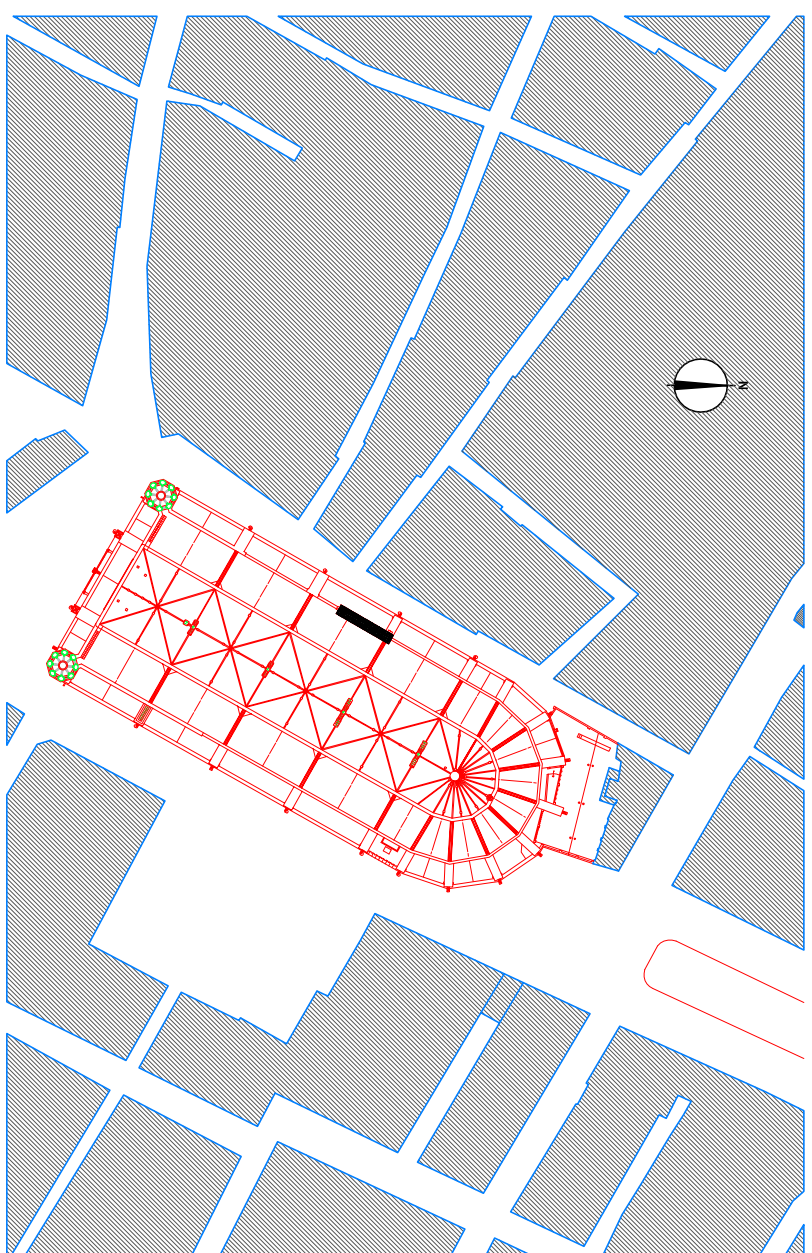
REPERTORI DE FOTOGRAFIES

Núm.	Descripció
SMM-09-001	Detall del paviment u.e. 01
SMM-09-002	Vista del fonament del campanar documentada sota el paviment u.e. 01
SMM-09-003	Detall de l'arrencament de l'escala perimetral interior del campanar del carrer Fossar.
SMM-09-004	Detall de l'arrencament de l'escala perimetral interior del campanar del carrer Fossar.
SMM-09-005	Detall de l'arrencament de l'escala perimetral interior del campanar del carrer Fossar.
SMM-09-006	Vista de la volta de rajola que cobria la planta baixa del campanar del carrer Fossar en el moment d'iniciar-se la intervenció arqueològica.
SMM-09-007	Vista dels elements apareguts darrera la volta
SMM-09-008	Vista del desnivell entre el paviment antic i l'actual
SMM-09-009	Vista de l'estructura u.e. 5
SMM-09-010	Vista de l'estructura u.e. 5
SMM-09-011	Vista interior de la porta de la planta baixa del campanar del carrer Fossar.
SMM-09-012	Vista d'una antiga pica de pedra encastada en la finestra de la planta baixa del campanar del carrer Fossar.
SMM-09-013	Vista exterior de la porta de la planta baixa del campanar del carrer Fossar.
SMM-09-014	Vista exterior de la porta de la planta baixa del campanar del carrer Sombrerers.
SMM-09-015	Vista de l'interior de la planta baixa en el moment d'iniciar-se la intervenció.
SMM-09-016	Detall del paviment u.e. 12
SMM-09-017	Vista de l'estructura u.e. 15
SMM-09-018	Procés d'extracció de la coberta de l'estructura u.e. 15
SMM-09-019	Procés d'extracció de la coberta de l'estructura u.e. 15
SMM-09-020	Vista de l'espai buit sota l'estructura u.e. 15
SMM-09-021	Vista del paviment u.e. 20
SMM-09-022	Vista del paviment u.e. 20
SMM-09-023	Vista del paviment u.e. 20
SMM-09-024	Vista del paviment u.e. 20

SMM-09-025	Vista del paviment u.e. 20
SMM-09-026	Vista del paviment u.e. 20
SMM-09-027	Vista del paviment u.e. 21
SMM-09-028	Vista del paviment u.e. 21
SMM-09-029	Vista del paviment u.e. 21
SMM-09-030	Vista del paviment u.e. 21
SMM-09-031	Vista del paviment u.e. 21
SMM-09-032	Vista del paviment u.e. 26
SMM-09-033	Vista del paviment u.e. 26
SMM-09-034	Vista del paviment u.e. 26
SMM-09-035	Vista del paviment u.e. 26
SMM-09-036	Detall de l'amortement de la coberta del campanar sota el paviment u.e. 20
SMM-09-037	Detall de l'amortement de la coberta del campanar sota el paviment u.e. 20
SMM-09-038	Detall de l'estratigrafia associada a la pavimentació del primer terrat.
SMM-09-039	Detall de l'estratigrafia associada a la pavimentació del primer terrat.
SMM-09-040	Detall de l'estratigrafia associada a la pavimentació del primer terrat.
SMM-09-041	Detall de l'estratigrafia associada a la pavimentació del primer terrat.
SMM-09-042	Detall de l'estratigrafia associada a la pavimentació del primer terrat.
SMM-09-043	Detall de la decoració escultòrica de les mènsules del segon terrat
SMM-09-044	Detall de la decoració escultòrica de les mènsules del segon terrat
SMM-09-045	Detall de la decoració escultòrica de les mènsules del segon terrat
SMM-09-046	Detall de la decoració escultòrica de les mènsules del segon terrat
SMM-09-047	Detall de la decoració escultòrica de les mènsules del segon terrat
SMM-09-048	Vista frontal de la casa del campaner
SMM-09-049	Vista frontal de la casa del campaner
SMM-09-050	Vista frontal de la casa del campaner
SMM-09-051	Vista del paviment de la coberta de la casa del campaner
SMM-09-052	Vista del paviment de la coberta de la casa del campaner
SMM-09-053	Vista del paviment de la coberta de la casa del campaner
SMM-09-054	Vista de l'amortement de la coberta de la casa del campaner sota el paviment

SITUACIÓ DE SANTA MARIA DEL MAR
ESCALA: 1:1000

EMPLAÇAMENT DE SANTA MARIA DEL MAR
ESCALA: 500

GENERALITAT DE CATALUNYA
 DEPARTAMENT DE CULTURA I MITJANTS DE COMUNICACIÓ
 DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI CULTURAL
CONSEJO REGULADOR DEL PATRIMONIO CULTURAL

ARQUEIBISBAT DE BARCELONA
 PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DEL MAR

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA ALS CAMPANERS I CASA DEL CAMPANER DE SANTA MARIA DEL MAR

localitat	BARCELONA
comarca	BARCELONÈS
enquadrament	
plànol/nr.	
01	

edifici	11700 - 1500
dibuixat	ANTONIA CANGÓ - MARGARITA RUIZ
data	octubre de 2007
trascorregut director	

JOSEP M. VILA I CARRABANA
 dibuixat

GENERALITAT
DE CATALUNYA

DEPARTAMENT DE CULTURA
I MITJANTS DE COMUNICACIÓ

DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI CULTURAL

SERVEI DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

PARRÒQUIA DE
SANTA MARIA DEL MAR

ARQUEBISBAT
DE BARCELONA

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA ALS

CAMPANARS I CASA DEL CAMPANER

DE SANTA MARIA DEL MAR

municipi	BARCELONA
comarca	BARCELONÈS
expedient	

plànol num. **02**

CAMPANAR DEL CARRER FOSSAR

PLANTA I SECCIÓ

escala 1/50

dibuixat AKHESA S.L.

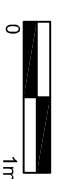
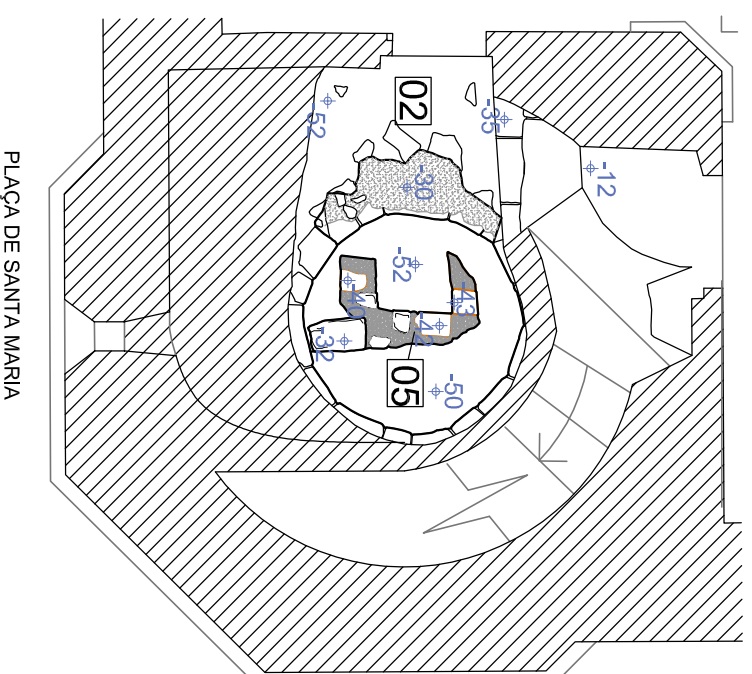
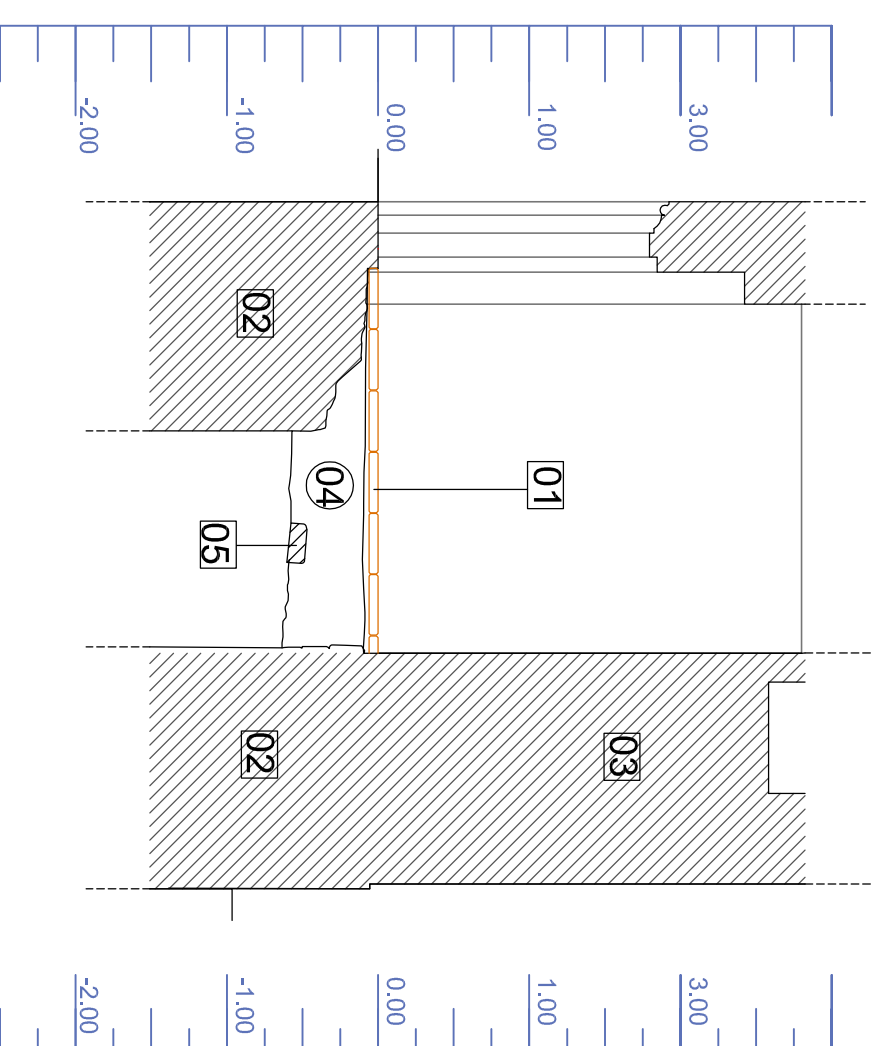
data Novembre 2009

l'arqueòleg director:

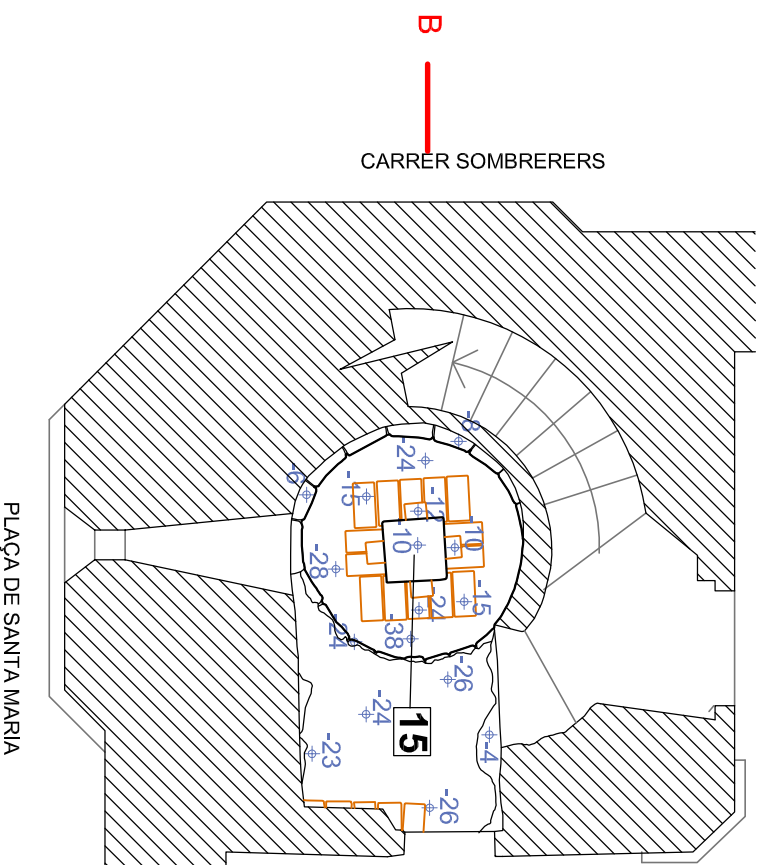
JOSEP M. VILA I CARABASA

revisat

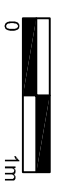
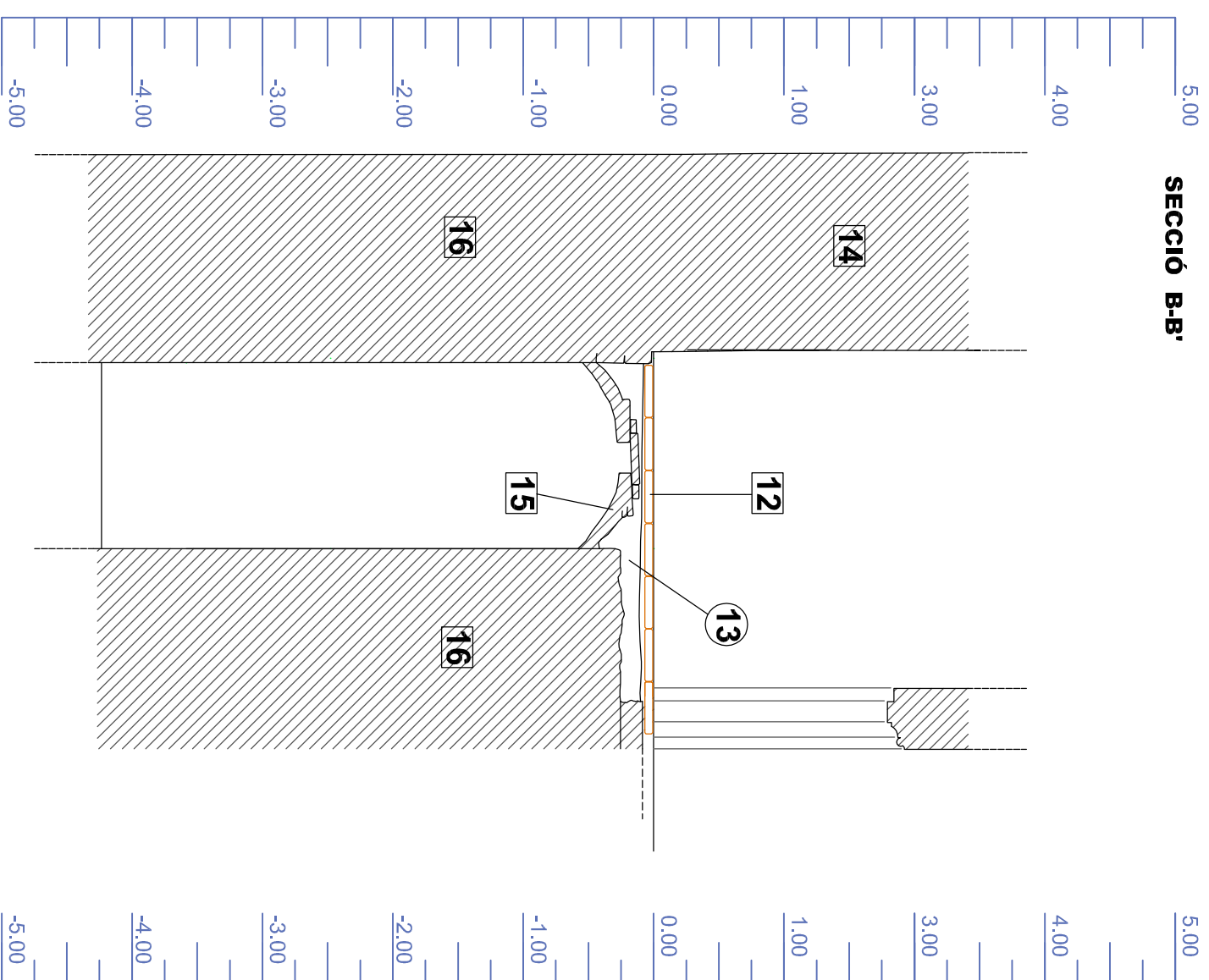
SECCIÓ A-A'

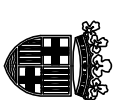
PLANTA

SECCIÓ B-B'

GENERALITAT DE CATALUNYA
DEPARTAMENT DE CULTURA
I MITJANTS DE COMUNICACIÓ
DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI CULTURAL
SERVEI DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

PARROQUIA DE SANTA MARIA DEL MAR

ARQUEBISBAT DE BARCELONA

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA ALS

CAMPANARS I CASA DEL CAMPANER DE SANTA MARIA DEL MAR

municipi	BARCELONA
comarca	BARCELONÈS
expedient	

03

plànol núm.

CAMPANAR DEL CARRER SOMBRERERS

PLANTA I SECCIÓ

escala	1/50
dibuixat	AKHESA S.L.
data	Novembre 2009
l'arqueòleg director:	

JOSEP M. VILA I CARABASA
revisat